

Tác giả
WILLIAM WHITEHEAD,
GERRY BAILEY & FELICIA LAW

Minh họa
MARK BEECH

TIỀN LÀ GÌ
?

3

TIỀN CỦA

QUỐC GIA

3

CÁC QUỐC GIA TIÊU TIỀN
NHƯ THẾ NÀO VÀ TẠI SAO?

3

nhà nam

NHÀ XUẤT BẢN
HỘI NHÀ VĂN

3

MỤC LỤC

Tiền của một nước

Nước nào cũng cần tiền

Nhiều nhiều tỷ!

Kiểm tiền

Thuế cao thuế thấp

Chơi trò may rủi

Đồng tiền các nước

Từ nước này sang nước khác

Nền kinh tế

GDP

Tụt dốc và khủng hoảng

Ai điều hành đất nước?

Khác nhau!

Xuất nhập khẩu

Điều tiết!

Vai trò của bạn

Cùng thảo luận nào

Tiền của một nước

Bạn đã biết tiền cần thiết như thế nào rồi. Bạn vẫn thấy bố mẹ hằng ngày cần tiền để xăng, mua đồ ăn, hay trả tiền điện nước. Và bạn cũng biết từng đồng tiền tiêu vật của mình được tiêu, hay để dành, hay dùng theo đủ cách ra sao. Nhưng bạn có biết đất nước nơi mình sống cũng cần tiền không? Cần khá nhiều tiền đó!

LỚN HAY NHỎ

Mỗi nước lớn nhỏ khác nhau lại cần một lượng tiền khác nhau. Nước càng lớn càng cần nhiều tiền. Nhưng cũng có nhiều nước rộng mênh mông mà lại chẳng mấy thành phố hay thị trấn có người sống. Mặt khác, có nước tuy chỉ nhỏ xíu bằng hòn đảo nhưng lại rất đông dân.

Số tiền mỗi nước cần là lượng tiền đủ để mọi thứ phục vụ cho cư dân nước đó đều “chạy” tốt.

ĐỂ MỌI THỨ CHẠY TỐT

Để mọi thứ đều chạy tốt trong cả một nước, có bao nhiêu là việc cần đến tiền. Mọi người ai cũng phải đi lại khắp nơi, nên phải xây đường bộ, đường sắt và sân bay cho họ. Hàng hóa làm ra trong nhà máy và trang trại cần phải được chuyển đi, nên cảng biển và sông ngòi cũng quan trọng nữa.

Ngoài ra, người dân cần được đi học ở trường phổ thông và cao đẳng đại học, và được chăm sóc khi già yếu hay ốm bệnh.

Cần có luật pháp để bảo vệ mọi người và tài sản của họ. Cần có

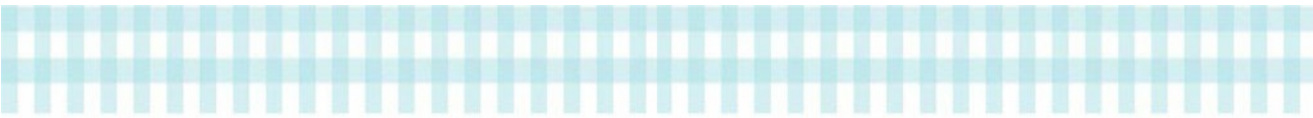
cảnh sát để giữ trật tự, tòa án để định tội, và nhà tù để trừng phạt những kẻ phạm tội.

Và đất nước có thể cần quân đội để bảo vệ biên giới - hay thậm chí là giúp các nước khác.

Và rồi lại còn cần người để điều hành các thứ ấy, các cơ quan để họ làm việc, một tòa nhà chính phủ thật lớn để làm nơi họp hành...

... VÂN VÂN VÀ VÂN VÂN...

Nước nào cũng cần tiền

Không phải nước nào cũng dùng tiền giống nhau, nhưng có một số món nước nào cũng phải nhớ:

AN SINH XÃ HỘI

An sinh xã hội có nghĩa là giúp đỡ những người kém may mắn - người nghèo, người bệnh, người khuyết tật, người già và người thất nghiệp, đôi khi lo cả nhà ở cho họ. Cũng có nước trợ giúp cả người làm bố/mẹ đơn thân, người vô gia cư hay người bị bệnh thần kinh.

CÔNG NGHIỆP, NÔNG NGHIỆP, VIỆC LÀM

Chính phủ nào cũng muốn càng nhiều người có việc làm càng tốt. Nhà nước có thể **trợ cấp** cho những ai muốn đi học, hay **trợ giá** cho nông dân trồng một số loại cây. Hoặc giúp nền công nghiệp bằng cách giảm **thuế**, hỗ trợ tiền xây dựng nhà xưởng và nghiên cứu.

GIÁO DỤC

Đa số các nước đều đặt giáo dục lên trên hết. Giáo dục tất cả mọi người cũng rất tốn tiền. Phải xây trường học và mua đủ mọi thiết bị dạy học nữa. Lại phải đào tạo và trả lương cho thầy cô giáo.

AN NINH TRẬT TỰ

Ai cũng muốn cảm thấy an toàn khi ra đường. Các nước thường có lực lượng cảnh sát để bảo đảm bạn được an toàn nhất có thể. Khi đó cần tiền để huấn luyện, trả lương, xây văn phòng và mua xe cộ cho họ.

Y TẾ

Chúng ta thỉnh thoảng vẫn ốm đau, cần đi khám ở phòng khám hay bệnh viện. Nhiều nước có **chương trình y tế quốc gia** để trả hết chi phí bệnh viện, phòng khám và y tá, bác sĩ, cũng như các trang thiết bị hiện đại để khám chữa bệnh. Ở vài nước, cả tiền thuốc bạn cũng được trả giúp.

GIAO THÔNG VẬN TẢI

Muốn đất nước hoạt động hiệu quả thì hàng hóa và con người cần phải di chuyển từ nơi này đến nơi khác. Nghĩa là cần xây đường bộ, đường sắt và sân bay.

QUỐC PHÒNG

Mỗi nước đều cần bảo vệ biên giới, nhất là nếu lại sống cạnh một ông láng giềng hung hăng. Thế nghĩa là phải có tiền nuôi quân đội: lục quân, không quân, và cả hải quân nếu có biên giới biển. Quốc phòng có thể là món tốn kém nhất trong ngân sách của một nước, vì phải mua vũ khí và các phương tiện vận chuyển hiện đại đắt tiền.

NHÀ Ở

Một trong những bài toán lớn nhất với mỗi chính phủ là xây đủ nhà ở cho dân số ngày càng tăng, nhưng vẫn đảm bảo không làm hại **môi trường**. Nhà nước có thể giúp các công ty tư nhân xây nhà giá rẻ với chi phí thấp, hay chính quyền địa phương tự xây nhà cho dân thuê.

LÃI NỢ QUỐC GIA

Đa số tiền của chính phủ lấy từ thuế của những người sống và làm việc trong nước. Nhưng đôi khi thuế ấy không đủ trả cho mọi thứ. Chính phủ phải mượn tiền ngân hàng và trả **lãi** cho các khoản vay hay món **nợ** ấy. Cộng cả gốc lẫn lãi, khoản tiền phải trả có thể rất khủng khiếp.

Nhiều nhiều tỷ!

Khi đếm tiền, có lẽ bạn đếm theo từng nghìn một, hay là từng mười nghìn một nếu bạn đang để dành tiền - và có khi cả trăm nghìn một nếu bạn được cho rất rất nhiều tiền! Bố mẹ bạn thì sẽ tính toán thu chi gia đình theo hàng triệu. Nhưng một nước thì thường tính cả tỷ, cả nghìn tỷ và đôi khi là TRIỆU TỶ nữa kia!

Nguồn ảnh: Michael Marcovici

MỘT TỶ

Một tỷ đồng tiền giấy thì trông như thế nào nhỉ? Hình bên là một tỷ tờ đô la Mỹ, còn một triệu tỷ sẽ gấp chỗ đó một triệu lần!

Như vậy nè:

100 một trăm

1.000 một nghìn (lớn hơn 10 lần)

1.000.000 một triệu (một triệu là một nghìn nghìn)

1.000.000.000 một tỷ (một tỷ là một nghìn triệu)

1.000.000.000.000 một nghìn tỷ

1.000.000.000.000.000 một triệu tỷ

CHIA ĐỀU NÀO

Mỗi nước đều cần một lượng tiền khổng lồ mới có thể trả hết cho các dịch vụ.

Ở Mỹ chẳng hạn, chính phủ chi ra tầm 3,8 nghìn tỷ đô la cho các thứ được coi là quan trọng. Đó là một lượng tiền lớn kinh khủng

khiếp!

VẬY TIỀN ĐÓ TỪ ĐÂU RA?

MỘT TỶ

Hình dung con số một tỷ thì rất khó. Nhưng...

Một tỷ giây trước mới là năm 1959.

Một tỷ phút trước thì Jesus còn sống.

Một tỷ giờ trước còn là năm thứ nhất trước Công nguyên.

Một tỷ ngày trước trên Trái Đất chưa có ai đi bằng hai chân cả.

MỘT NGHÌN TỶ

Một nghìn tỷ đồng xu xếp chồng lên nhau sẽ được một tòa tháp cao 1.400.000 ki lô mét - bằng từ đây lên tới Mặt Trăng, rồi quay về Trái Đất, rồi lại quay lại Mặt Trăng lần nữa.

Bạn tưởng tượng xem một triệu tỷ thì sao?

Kiểm tiền

Có thể bạn nghĩ rằng chính phủ mà cần tiền thì chỉ việc in ra là xong. Chỉ cần bật máy in lên, và tiền sẽ tuôn ra cả năm. Ước gì mọi chuyện đơn giản như thế! Nhưng thực tế là hầu hết chính phủ đều phải dựa vào sự giúp đỡ của người dân. Giúp thế này:

THUẾ

Phần lớn tiền tiêu của đất nước là thu của người dân sống trong nước đó. Mỗi món tiền mà mỗi người kiếm được, dù bằng cách nào, cũng phải trích ra một số phần trăm nộp cho chính phủ. Phần đó được gọi là **thuế**, và hầu hết các nước đã quy định rõ điều này trong luật: Bạn PHẢI đóng thuế!

Bởi vì đã là luật thì nếu không đóng, bạn sẽ bị phạt còn nhiều tiền hơn. Nhưng dù có than thở, mọi người vẫn hiểu tại sao phải nộp thuế.

Người giàu thường nộp thuế nhiều hơn, còn người nghèo nộp ít hơn hoặc không phải nộp. Nhưng hầu như ai cũng bỏ tiền vào cái ví chung của nhà nước.

BAO NHIÊU LÀ THUẾ

Có rất nhiều cách thu thuế. **Thuế thu nhập** là loại thuế trừ vào tiền lương hay mọi khoản tiền khác mà người dân kiếm được.

Thuế cũng có thể được cộng vào đủ thứ dịch vụ nữa - ngay cả hàng hóa mà bạn mua.

Một loại thuế gọi là “**thuế giá trị gia tăng**” (VAT) được

chính phủ tính thêm vào dịch vụ hay hàng hóa. Ta thường thấy khoản tiền này ghi trên các món bán tại cửa hàng hay hóa đơn dịch vụ sửa chữa.

Thuế còn có thể được đánh vào một số loại đồ ăn hay thức uống, đặc biệt là những loại bị coi là xa xỉ và không cần thiết cho sức khỏe.

Một số nước còn đánh thuế xăng dầu và ô tô, kể cả máy bay để tìm cách giảm ô nhiễm môi trường.

ĐÁNH THUẾ CHẢ CÓ GÌ MỚI!

Người Inca là một tộc người da đỏ ngày xưa sống trên dãy núi Andes ở Nam Mỹ. Các bộ tộc Inca được phát hiện khi người Tây Ban Nha đánh chiếm Peru vào thế kỷ 16. Người Inca sống rất tốt mà chẳng cần đến tiền.

Tiền nông chỉ tính bằng sức lao động. Mỗi người “đóng thuế” bằng cách làm việc: xây đường, làm đồng, đắp kênh tưới tiêu, đền chùa và lâu đài. Đổi lại, vua chúa Inca sẽ cho họ quần áo và đồ ăn. Vàng và bạc có rất nhiều, nhưng chỉ để bày cho đẹp - không dùng làm tiền.

Thuế cao thuế thấp

Thuế cao hay thấp còn tùy nơi bạn sống. Hầu như mọi chính phủ đều cố làm cho dân chúng ưa mình bằng cách bớt thuế cho các doanh nghiệp hay **lực lượng lao động**, có những nơi còn không đánh thuế tí nào!

NGƯỜI GIÀU ĐÓNG NHIỀU

Ở hầu hết các nước, bạn kiếm được càng nhiều thì sẽ càng phải nộp thuế nhiều. Nói chung mọi người đều cho rằng ai kiếm được tiền thì càng có khả năng đóng góp cho đất nước.

Muốn biết bạn phải đóng bao nhiêu, chính phủ dựa vào một hệ thống tỷ lệ dành cho các mức thu nhập khác nhau. Chẳng hạn như người thu nhập ở mức A sẽ phải đóng ít nhất, là 25% thu nhập. Người thu nhập ở mức B, cao hơn, có thể đóng tới 40%. Và đôi khi còn có mức cao hơn nữa.

NGƯỜI NGHÈO ĐÓNG ÍT

Bạn kiếm được càng ít, bạn càng ít phải đóng thuế. Và ở nhiều nước còn không phải đóng gì nếu thu nhập của bạn thấp hơn một mức nhất định.

Đó gọi là **mức thu nhập chịu thuế tối thiểu**, do chính phủ đưa ra. Dưới mức này sẽ không phải đóng thuế. Chính phủ cũng có thể thay đổi mức này khi muốn giảm bớt đói nghèo.

NGƯỜI GIÀU KHÔNG ĐÓNG GÌ!

Thuế quá cao có thể khiến người giàu muốn ra nước ngoài. Họ chuyển

đến các nước thuế thấp hơn hoặc thậm chí không có thuế. Những nơi này được gọi là **thiên đường thuế**: Luxembourg, Monte Carlo (Monaco), quần đảo Cayman... Nền kinh tế ở đó sống được nhờ chính phủ đánh thuế rất cao vào hàng hóa, như thuế nhập khẩu xe hơi chẳng hạn. Người dân cũng phải tự trả toàn bộ tiền giáo dục và y tế. Một số người giàu còn làm chủ các doanh nghiệp có nhiều lợi nhuận tại các thiên đường thuế này.

MỌI NGƯỜI ĐỀU ĐÓNG THUẾ!

Đan Mạch là nước đánh thuế thu nhập cá nhân nhiều nhất. Mức cao nhất là 68% và mức thấp nhất cũng lên tới 42%. Các loại thuế ở Đan Mạch rất phức tạp, có thuế thu nhập, thuế việc làm, thuế bán hàng, thuế “xa xỉ phẩm”, và nhiều loại khác đánh vào doanh nghiệp. Bù lại, người Đan Mạch được hưởng chăm sóc y tế và giáo dục đại học miễn phí.

NHÂN VIÊN THU THUẾ

Tất nhiên là thuế không thể tự đi thu về được, nên chính phủ phải thuê cả một đội ngũ những người quản lý và thu thuế. Nhiệm vụ của họ là lo cho ai cũng đóng đúng mức thuế quy định.

Việc chính của nhân viên thuế là quản lý các chương trình thuế của chính phủ. Họ phải xử lý các tờ khai thuế và đăng ký thuế của người dân hay công ty, cùng các trình tự kế toán sau đó. Một công việc rất phức tạp!

Và do có đủ loại quy định khác nhau, nên các nhân viên thuế cần phải nắm rõ luật thuế. Họ phải đánh giá thông tin, giải thích luật, điều tra rồi giải quyết nếu có gì không ổn trong các bản kê khai.

Chơi trò may rủi

Đôi khi chính phủ còn có nhiều cách khác để mọi người đóng góp tiền. Các chương trình họ nghĩ ra thật giống như trò chơi, mặc dù thường cũng có mục đích tốt.

XỔ SỐ QUỐC GIA

Xổ số là một trong những cách quyên tiền đơn giản. Vé số được bán ra, bao nhiêu cũng được. Vào ngày ghi trên vé số, người ta quay thưởng. Người trúng giải sẽ nhận một khoản tiền. Phần tiền bán vé còn lại sẽ được dùng cho giáo dục hay một số phúc lợi khác, hoặc đem làm từ thiện.

Có người không thích xổ số vì coi đây cũng là một cách đánh bạc. Nhưng số đông đều coi nó là một trò chơi nhằm mục đích tốt.

Xổ số được mở ở nhiều nước. Giải lớn nhất từng được trao ở Mỹ là 656 triệu đô la cho 3 vé hồi năm 2014.

TRÁI PHIẾU CHÍNH PHỦ

Chính phủ cũng có thể quyên tiền nhờ kêu gọi mọi người đầu tư vào mình, bằng cách phá thành **trái phiếu chính phủ** hay **công trái**. Đó chỉ là một tờ giấy hứa hẹn sẽ trả lại tiền, cả gốc lẫn lãi, khi nào bạn muốn.

Trái phiếu chính phủ thường giúp gây vốn cho các dự án đặc biệt.

IN TIỀN!

Có một số nước cần thêm tiền vì nền kinh tế của họ rất yếu. Thậm chí có nước còn bị phá sản - tức là cháy túi, hết sạch tiền!

Zimbabwe là một trong những nước nghèo nhất châu Phi. Nước này phải chịu đựng một chính phủ kém cỏi trong suốt 14 năm. Công nghiệp yếu, nông nghiệp kém, và mọi người đều chết đói hoặc chỉ kiếm được vài xu một tháng, còn xuất khẩu cũng tiêu từng. Ngay lúc này, 95% dân số hiện đang thất nghiệp.

Đồng một trăm nghìn tỷ đô la Zimbabwe này giá trị chưa đến hai mươi lăm xu Mỹ. Phải 100 tờ này mới đổi được 5 đô la Mỹ. Nguồn ảnh: Wikipedia

Nhưng chính phủ cứ tiếp tục vung tiền ra mãi. Mà lại thường tiêu cho chính mình! Một đất nước đem hết tiền nhân dân làm ra tiêu sạch cho chính phủ, thì nền kinh tế sẽ tuột dốc không phanh. Kinh tế không mạnh lên được vì tiền làm ra không được dùng lại cho đất nước, doanh nghiệp và người dân không nhận được gì nên không ai làm việc nữa.

Kết quả là Zimbabwe tiếp tục “vay mượn” - bằng cách in tiền - cho đến khi mất kiểm soát. Chẳng mấy chốc, đồng tiền của họ đã mất hết giá trị. Năm 2006, bạn cần 3.000 đô la Zimbabwe mới đổi được 1 đô la Mỹ. Ba năm sau, đồng đô la Zimbabwe bị bỏ hẳn. Nó không còn giá trị và không mua được bất cứ thứ gì!

Đồng tiền các nước

Đồng tiền nước bạn tên là gì? Hãy tìm hiểu tên gọi một số loại tiền của các nước nhé.

ryal	Ả Rập Xê Út		dinar	Iraq
afghani	Afghanistan		dirham	Ma Rốc
lek	Albania		ringgit	Malaysia
dinar	Algeria		peso	Mexico
bảng	Anh		đô la	Mỹ
peso	Argentina		kroner	Na Uy
manat	Azerbaijan		rand	Nam Phi
rupee	Ấn Độ		yên	Nhật
taka	Bangladesh		rupee	Pakistan
ngultrum	Bhutan		peso	Philippin
real	Brazil		leu	Romania
lev	Bulgaria		koruna	Séc
đô la	Canada		bạt	Thái Lan
peso	Chile		lira	Thổ Nhĩ Kỳ
kuna	Croatia		krona	Thụy Điển
đô la	Đài Loan		franc	Thụy Sĩ
krone	Đan Mạch		nhân dân tệ	Trung Quốc
won	Hàn Quốc		đô la	Úc
forint	Hungary		hryvnia	Ukraina
króna	Iceland		đồng	Việt Nam
rupiah	Indonesia			
rial	Iran		euro	châu Âu

LÀM TIỀN XU

Muốn có tiền xu phải **đúc**. Lúc đầu, không ai tin là tiền xu có giá trị thực, nên vua chúa các nước cho phép in hình mặt mình lên đồng xu.

Tiền xu làm ở một nhà máy gọi là **xưởng đúc tiền**. Mỗi nước đều tự đúc lấy tiền xu dùng trong nước.

Mỗi đồng xu đều làm ra từ một dải kim loại mỏng, dài 457m, rộng 33cm. Dải kim loại này được cuộn nhiều vòng rồi cho đi qua máy đục để đục ra các **phôi** hình tròn. Phôi lại được đưa vào lò nung cho mềm, sau đó được rửa sạch, sấy khô. Quá trình này cũng làm chúng sáng bóng.

Tiếp theo là trang trí và ghi chữ. Phôi đồng xu sẽ được cho qua một máy dập để dập các chữ, số tiền và hình lên.

LÀM TIỀN GIẤY

Tiền giấy cần phải được thiết kế sao cho khó làm giả. Nên cách làm tiền giấy trong thực tế còn rất nhiều bí mật.

Để an toàn, tiền giấy được in trên giấy làm từ sợi bông. Trong giấy này còn chứa một loại sợi gọi là **tơ bảo hiểm** để chống sao chép.

Mẫu thiết kế tiền giấy được khắc vào một tấm thép, gọi là bản **khắc lõm**. Khi cho mực lên tấm thép, mực sẽ phủ hết các đường khắc đó.

Người ta còn dùng mực in không màu đặc biệt để in các dấu hiệu ẩn trên mỗi tờ tiền. Nhờ thế ngân hàng và các cửa hàng có thể dùng đèn cực tím để phân biệt tiền giả hay thật.

Phần lớn tiền giấy đều có hình **bóng chìm**. Thường thì trên

tiền thật, tờ bảo hiểm sẽ ẩn hiện giữa các vạch của bóng chìm.

Từ nước này sang nước khác

Chắc bạn đã biết đồng tiền nước mình mua được những gì trong cửa hàng gần nhà. Tiền ấy dùng để mua thứ bạn cần hay bạn muốn. Nhưng bạn có biết chính tiền cũng được mua và bán, như mọi hàng hóa khác - đường sữa hay giày dép? Có những người chuyên làm nghề mua bán tiền tệ nước bạn. Và suốt cả ngày, mọi người trên khắp hành tinh này vẫn liên tục mua bán tiền của nhau.

HỐI ĐOÁI

Bạn trả bao nhiêu tiền nước bạn cho đồng tiền nước ngoài, thì con số đó gọi là **tỷ giá hối đoái**. Các loại tiền tệ được mua bán trên **thị trường hối đoái**, là thị trường tiền tệ lớn nhất thế giới.

ĐẾN MỘT NƯỚC KHÁC

Khi người nước ngoài tới thăm nước bạn, họ không thể dùng tiền bên ấy mua đồ trong cửa hàng bên này được. Chẳng hạn họ từ Mỹ đến. Họ sẽ phải mua tiền nước bạn trên thị trường hối đoái trước đã. Và họ phải đổi đô la Mỹ lấy tiền nước bạn theo một tỷ giá nào đó.

THẢ NỔ HAY CỐ ĐỊNH

Tỷ giá hối đoái có thể được thả nổi hoặc giữ cố định. Nếu **thả nổi**, tỷ giá là bao nhiêu sẽ tùy theo mọi người cần bao nhiêu và đồng ý đổi ở mức bao nhiêu. Phần lớn các nước đều chọn cách này.

Tỷ giá **cố định** nghĩa là giá trị của một loại tiền được gắn với một đồng tiền khác thông dụng hơn, như đồng đô la Mỹ chẳng hạn. Giá trị của nó sẽ thay đổi khi giá trị đồng đô la thay đổi.

TỶ GIÁ HỐI ĐOÁI

Tỷ giá hối đoái là tỷ lệ quy đổi giữa các đồng tiền. Đây là số tiền bạn cần để mua 1 đơn vị tiền của nước khác.

Số tiền này tùy theo giá trị tiền nước đó và tiền nước bạn hơn kém nhau bao nhiêu lần.

Nếu ra ngân hàng, công ty du lịch hay hiệu đổi tiền, bạn sẽ thấy một bảng ghi giá đồng tiền rất nhiều nước, tính bằng tiền nước bạn.

Hai loại giá

Bạn sẽ thấy mỗi đồng tiền có đề hai loại giá. Một là giá khi bạn mua, và hai là giá khi bạn bán.

Thường thì bạn sẽ chịu thiệt nếu bán tiền của một nước nào đó ở các nước khác.

Nền kinh tế

Nền kinh tế là một từ nghe rất sang chỉ tất cả các hoạt động trong một nước. Nó bao gồm mọi món mua bán nhỏ lẻ trong các cửa hàng, mọi giờ làm việc trong các công ty và nhà máy, mọi lần hàng hóa đi vào hay rời khỏi kho... tức là mọi **giao dịch** ở khắp mọi nơi.

KINH TẾ Ở NGAY NHÀ BẠN

Khi bố mẹ bạn đi làm hằng sáng, họ đã trở thành một phần của nền kinh tế. Cả ngày, họ sẽ làm ra sản phẩm hay cung cấp dịch vụ, giúp các doanh nghiệp khắp đất nước hoạt động.

Đổi lại, họ sẽ nhận được tiền để nuôi bạn và gia đình. Tiền ấy lại dành để mua hàng hóa hay dịch vụ mà cả nhà cần. Đây được gọi là **chi tiêu tiêu dùng**.

Bằng cách đó, tiền lại tới tay các ngành sản xuất và dịch vụ. Nó cứ liên tục quay vòng như thế.

TIỀN LUÂN CHUYỂN, SINH LÃI VÀ LỚN LÊN

NỀN KINH TẾ MẠNH

Các chính phủ luôn cố gắng có được nền kinh tế năng động. Họ muốn tiền được quay vòng thật nhanh, có thật nhiều cơ sở làm ăn, còn mọi người thì vừa làm việc thật chăm vừa chi tiêu thật ác. Họ muốn người dân có nhu cầu dùng dịch vụ và hàng hóa mạnh, muốn mọi người sản xuất hàng và cung cấp dịch vụ thật nhanh chóng.

Tại sao? Nền kinh tế phát triển nghĩa là các công ty sẽ đóng thuế nhiều hơn vì có lợi nhuận tốt hơn. Nghĩa là người lao động sẽ đóng thuế nhiều hơn vì tiền lương cao hơn. Và tiền thuế sẽ lại giúp cho các dịch vụ hoạt động tốt - đường sá, giáo dục, y tế, và những thứ khác.

NỀN KINH TẾ YẾU

Khi lượng tiêu thụ kém, ta sẽ có một nền kinh tế yếu. Nếu nhu cầu về hàng hóa và dịch vụ ít đi, các nhà máy sẽ giảm bớt sản xuất. Vì thế số giờ làm việc cũng bớt đi, thậm chí nhiều người mất hẳn việc làm. Mọi người sẽ có ít tiền tiêu hơn, nên các cửa hàng cũng phải khốn đốn.

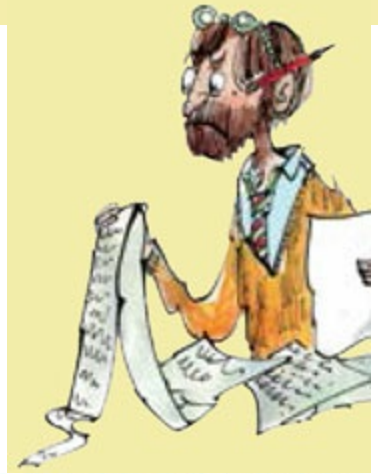
Thu nhập từ thuế giảm, vậy là chính phủ càng lúc càng ít tiền để dùng hơn.

TÔI LÀ NHÀ KINH TẾ

Đơn giản, **nhà kinh tế** là một người nghiên cứu kinh tế và cố gắng đoán xem sẽ có chuyện gì xảy ra. Đây là công việc hợp với những ai thích giải các bài toán tài chính và đề ra các học thuyết kinh tế mới mẻ.

Công việc này bao gồm rất nhiều mảng, bởi kinh tế liên quan đến **tài nguyên thiên nhiên**, chi tiêu tiêu dùng, **phân phối** hàng hóa và dịch vụ, giá năng lượng, lãi suất ngân hàng và **nội ngoại thương**.

Các nhà kinh tế đưa ra lời khuyên về **chính sách kinh tế** cho các công ty, ngân hàng, chính phủ và các tổ chức khác. Họ dùng toán học để dự đoán điều gì sẽ xảy ra nếu mọi người làm theo lời họ.

GDP

Trên thế giới, bên cạnh những nước có nền kinh tế năng động là những nước chậm phát triển hơn. Thịnh vượng nhất là những nước nào thành công trong việc trao đổi **thương mại** (buôn bán) với các nước khác. Họ có thể bán **nguyên liệu thô**, như sắt thép hay gỗ xẻ, hay thậm chí là kỹ năng, tài nghệ của người dân.

LỚN ĐẾN ĐÂU?

Quy mô của nền kinh tế được đo bằng giá trị tất cả những gì người dân trong nước làm ra trong một năm cộng lại, tính cả sản phẩm hàng hóa và dịch vụ.

Mỗi chi tiết nhỏ đều không bị bỏ sót. Các nhà kinh tế tính toán đến cả giá bán từng chiếc áo phông được may trong nhà máy, hay tiền thuốc men cho một em nhỏ bị ốm. Họ tính cả số vé máy bay bán ra lần tiên chợ của mẹ bạn hàng ngày - hàng triệu giao dịch như vậy. Cộng tất cả lại ta sẽ có một con số “tổng của tổng”.

THU NHẬP TRUNG BÌNH

Tổng này được chia cho số người đang làm việc trong nước đó. Kết quả là một con số thể hiện mỗi cá nhân đã đóng góp bao nhiêu vào tài sản toàn quốc - hay là đã kiếm được - trong một năm. Chỉ số này được gọi là **GDP** hay là **tổng sản phẩm quốc nội**.

MỖI NGƯỜI MỘT MIẾNG

Một đất nước có sản xuất và buôn bán thì chắc chắn GDP của nước đó tăng. Người dân ở đó giàu hơn và kinh doanh thêm mạnh.

Ở một đất nước như vậy, nhiều người sẽ tin và ủng hộ các nhà máy, doanh nghiệp bằng cách **đầu tư** vào chúng. Họ cho doanh nghiệp mượn tiền để mở rộng bằng cách mua một miếng nhỏ công ty, gọi là **cổ phần**. Họ trở thành **cổ đông** của công ty. Nếu công ty làm ăn phát đạt, tất cả các cổ đông đều được chia lợi nhuận.

LẠM PHÁT

Sau một khoảng thời gian thì hầu hết mọi thứ đều tăng giá. Nghĩa là sau 20 năm nữa, 1 triệu đồng sẽ không mua được nhiều thứ như bây giờ. Sự tăng giá chung qua thời gian này được gọi là **lạm phát**.

Các chính phủ luôn cố giữ lạm phát ở mức thấp. Họ không muốn giá cả tăng cao khiến người dân phải bỏ quá nhiều tiền mua **nhu yếu phẩm**, đến mức không còn đủ để chi cho cuộc sống. Tăng giá thường khiến mọi người không vui, mà chính phủ thì được bầu ra để làm hài lòng người dân - chứ không phải là ngược lại!

Lạm phát có thể kiềm chế được nếu chính phủ thông qua các luật ngăn tăng giá, giảm thuế hay chi tiền để giảm giá - gọi là **trợ giá** - cho một số loại sản phẩm.

Tụt dốc và khủng hoảng

Nghe thì có vẻ lạ, nhưng một nước cũng có lúc mất tiền giống như bạn hay gia đình bạn. Nếu tiền kiếm được không bằng tiền chi ra thì nước đó sẽ rơi vào tình trạng **thâm hụt ngân sách**. Nghĩa là không trả nổi cho những thứ cần chi trả. Và nếu cứ như thế quá lâu, nước đó có thể chìm vào nợ nần và gặp khó khăn thật sự.

TỤT DỐC

Tụt dốc là khi một nền kinh tế, một ngành hay một thị trường chạy chậm chạp. Từ đó cũng chỉ sự trì trệ của các hoạt động kinh doanh. Khi thị trường tụt dốc thì giá cổ phiếu và số tiền đầu tư mua cổ phần cũng sẽ sụt giảm.

SUY THOÁI

Suy thoái là khi nền kinh tế bị trì trệ suốt hơn vài tháng. Công nghiệp, việc làm, thu nhập của mọi người và mọi giao dịch buôn bán đều bị ảnh hưởng.

Các chiến lược đầu tư mạo hiểm của các **thể chế tài chính** như ngân hàng có thể gây ra suy thoái. Cả các nước phát triển lẫn đang phát triển đều có nguy cơ này.

Năm 2008, các nhà đầu tư ở Mỹ đã dồn tiền vào bất động sản khiến nhà đất tăng giá cao chót vót - và dẫn đến khủng hoảng.

CUỘC ĐẠI KHỦNG HOẢNG

Năm 1928, tương lai có vẻ thật tốt đẹp. Nền kinh tế Mỹ đang chạy ro ro, và các nhà đầu tư háo hức đưa tiền vào thị trường.

Rất nhiều người cố tìm cách làm giàu thật nhanh. Thế rồi năm 1929 tới - tiệt tòn. Vào “ngày thứ Năm đen tối” 24/10, thị trường cổ phiếu sụp đổ. Tháng 11, lượng tiền đầu tư vào kinh doanh đã giảm 35 tỷ đô la. Nhiều nhà đầu tư mất trắng, và cuộc Đại Khủng hoảng bắt đầu.

Hàng trăm nghìn người mất việc làm, phải xếp hàng chờ được chính phủ phát chẩn. Phải mất mười năm thì kinh tế mới dần khôi phục, mọi người mới lại tìm việc được dễ dàng.

MẤT VIỆC

Làm việc là một trong những nhu cầu thiết yếu của con người. Làm việc cho ta cảm giác mình đang cống hiến, có ích và xứng đáng sống trên Trái Đất. Chúng ta thường bị coi là kém cỏi nếu không có việc làm.

Không may là không chính phủ nào có thể đảm bảo việc làm cho tất cả mọi người. Trong 2,2 tỷ người ở tuổi lao động trên toàn thế giới, chỉ khoảng 1,5 tỷ là có việc làm. Ngay cả ở các nước phát triển như Mỹ hay châu Âu cũng có hàng triệu người thất nghiệp.

Ai điều hành đất nước?

Mỗi đất nước bao gồm rất nhiều gia đình. Hàng ngàn, thậm chí là hàng triệu. Một đất nước không chỉ là một ông vua hay nữ hoàng. Cũng không chỉ là tổng thống hay chính phủ. Nó còn bao gồm rất rất nhiều người làm việc và vui chơi, ăn và ngủ, sống và chết ở đó. Và đất nước phải được điều hành sao cho mọi người đều làm được việc của mình.

AI NẮM QUYỀN?

Tất nhiên, từng ấy người trong một nước thì không thể ai cũng điều hành được. Phải có ai đó cầm trịch chứ! Phải có ai đó lo cho mọi thứ đều chạy trơn tru khắp đất nước, chứ không chỉ ở một hay hai chỗ.

Ví dụ, người đó phải lo cho trẻ em ở nông thôn cũng được đi học như trẻ em thành thị.

TÔI LÀ CHỦ!

Ở một số nước, có một ông vua nắm quyền lực rất lớn. Hoặc quyền lực nằm trong tay tổng thống. Hoặc là một gia đình giàu có. Những

người này sẽ quyết định mọi người trong nước sống và làm việc như thế nào. Họ sẽ quyết định nền kinh tế vận hành theo kiểu gì. Họ sẽ quyết định xem ai nộp thuế và thuế được sử dụng ra sao.

BẦU CỬ

Ở các nước **dân chủ**, người dân sẽ chọn một nhóm người đại diện cho mình đưa ra quyết định. Nhóm này được bầu lên để nắm quyền, và mọi người đều nhất trí tuân theo những luật lệ mà họ đặt ra. Nhóm này được gọi là **chính phủ** và họ sẽ nắm quyền suốt thời gian được bầu.

Mỗi thành viên chính phủ sẽ chú ý lo cho nhu cầu của nhóm người bỏ phiếu cho họ, thường là dân sống trong một vùng nào đó. Ngoài ra, một số thành viên khác còn nhận thêm việc coi sóc về giáo dục, đường sá, hay y tế chung của cả đất nước.

ÔNG THỦ QUỸ

Trong chính phủ có một người chuyên trông coi quỹ tiền cả nước. Ở nhiều nước, người này được gọi là Bộ trưởng Tài chính, ở nước khác là Thống đốc Ngân khố. Đây là một vị trí rất quan trọng.

Bộ trưởng Tài chính sẽ quyết định thu thuế từ người dân và các công ty ra sao, và dùng khoản thuế đó như thế nào.

VÀ MỖI NƯỚC LẠI QUYẾT ĐỊNH MỘT CÁCH KHÁC NHAU.

Khác nhau!

Điều gì làm nên sự khác nhau giữa các quốc gia? Điều gì làm cho nước này giàu hơn, hay đông dân hơn, hay đẹp hơn, quan trọng trong lịch sử hơn nước khác? Tại sao mọi người lại muốn sống ở nước này mà không phải là nước kia? Những nguồn **ảnh hưởng** nào khiến các nước khác nhau như thế?

ĐỊA LÝ

Nước nào có ít rào cản địa lý như núi non, sa mạc, núi lửa, sông hồ, vân vân, thì người dân sẽ dễ dàng đi lại hơn. Hàng hóa cũng dễ lưu thông hơn, làm ăn và buôn bán được thuận lợi.

KHÍ HẬU

Khí hậu là kiểu thời tiết đặc trưng ở một vùng nào đó. Nước nào có khí hậu ôn hòa - không quá nóng hay quá lạnh, lượng mưa đủ để cung cấp nước - sẽ có thuận lợi lớn: Không cần chi tiền sưởi ấm hay làm mát nhà cửa, văn phòng. Mưa nhiều giúp cây ngoài đồng ruộng mau lớn.

TÀI NGUYÊN THIÊN NHIÊN

Những gì nằm sâu dưới lòng đất thường chính là chìa khóa thành công của đất nước. Nhiên liệu như than đá và xăng dầu, kim loại, khoáng sản như nhôm hay vàng, có thể bán cho nước ngoài đem lại tiền của cho đất nước.

CHÍNH TRỊ

Ai điều hành đất nước, và nhất là quản lý tài chính? Họ có dùng tiền khôn ngoan không? Họ có liêm khiết? Nền kinh tế sẽ không phát triển được nếu chính phủ không trung thực, tham nhũng và vơ vét tài nguyên của đất nước.

CÔNG NGHIỆP

Nhà máy làm ra sản phẩm. Họ ưu tiên dùng nguyên liệu ở địa phương, để có thể dễ dàng mua với giá rẻ. Các nhà máy thường xây ở nơi đông dân để sản xuất, và đường sá tốt để chuyên chở hàng hóa làm ra.

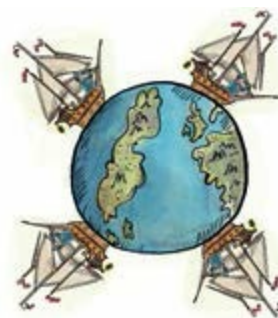
GIÁO DỤC

Giáo dục nhằm đào tạo ra những con người thông minh và biết tưởng tượng, có kỹ năng để sản xuất và sáng tạo. Nước nào đầu tư vào giáo dục cho mọi người thì gần như chắc chắn sẽ thịnh vượng hơn các nước khác.

LỊCH SỬ

Các nước phát triển ngày nay đã có một lịch sử lâu dài trao đổi buôn bán, du hành xuyên lục địa, và kết bạn thân tình với những nước khác, và thường đã giúp đỡ họ vào lúc nào đó.

LAO ĐỘNG

Thói quen lao động của từng nước rất khác nhau. Những người làm việc chăm chỉ thường được coi là có **đạo đức lao động**. Người châu Á đều nổi tiếng là chăm chỉ. Vì thế các nước châu Á hiện nay đang tăng trưởng nhanh nhất thế giới.

VĂN HÓA

Nền văn hóa của một đất nước là những gì người dân nước đó tin tưởng. Mỗi nước lại tin vào những điều khác nhau, như là quyền tự do, sở hữu tài sản, quyền bỏ phiếu hay quyền nghĩ sao nói vậy. Những người tự hào về các niềm tin ấy sẽ cố gắng làm mọi cách gìn giữ chúng.

ẢNH HƯỞNG: Địa lý

Địa lý là vị trí của một nước và kiểu đất đai của nước đó. Địa lý có thể ảnh hưởng đến sự phát triển của đất nước. Con người và hàng hóa cần đi lại, nên phương tiện vận chuyển trên bộ, trên sông biển và trên không là rất hữu ích. Nhưng nếu có núi cao, vực sâu hay sa mạc chặn đường, hoặc có ít đường sá và cảng biển, thì sẽ gây khó khăn cho thương mại.

BỜ BIỂN

Những nước giáp biển có thể xây cảng để chở hàng hóa đi các nơi trên thế giới. Từ thế kỷ 16, các nước như Tây Ban Nha, Bồ Đào Nha, Ý và Anh đã giàu lên nhờ vận chuyển và buôn bán. Ngày nay còn có thêm nhiều cảng biển mới ở châu Á và Mỹ, gửi hàng ngàn chuyến tàu chở hàng đầy ắp đi khắp thế giới.

NÚI NON

Một đất nước có biên giới là núi non hiểm trở sẽ rất khó trao đổi hàng hóa với các nước láng giềng.

Các dãy núi làm rào cản tự nhiên giữa các nước. Nguồn ảnh: Galyna Andrushko

SA MẠC

Có nhiều nước phần lớn là sa mạc. Ở đó rất khó trồng trọt và người dân có thể bị đói. Sa mạc cũng rất khó đi qua, nên dân số ít, công nghiệp và thương mại cũng hạn chế.

Có những sa mạc lớn bằng cả một nước. Nguồn ảnh: Zelijko Radojko

SÔNG NGÒI

Sông ngòi có thể tạo thành biên giới tự nhiên, vì không thể vượt qua sông ở đâu cũng được mà phải có cầu.

HỒ

Một số nước có thể ngăn cách nhau bằng hồ nước. Ví dụ như chuỗi năm hồ lớn làm biên giới tự nhiên giữa Mỹ và Canada.

RỪNG RẬM

Nhiều khu rừng rậm rạp đến mức không vượt qua nổi. Campuchia có rất nhiều rừng bao phủ, biên giới giữa nước này với Thái Lan, Lào và Việt Nam cũng là rừng. Các nước này đang phải chung sức ngăn chặn nạn chặt phá trái phép gỗ cấm lai.

NHỮNG ĐƯỜNG BIÊN GIỚI NHÂN TẠO

Những yếu tố địa hình có thể dùng làm đường biên giới tự nhiên, ngăn cách nước này với nước khác. Nhưng cũng có những đường biên giới là do con người tạo ra. Chúng dựng lên để chia cắt mọi người, để ngăn họ khỏi tín ngưỡng, ngôn ngữ, văn hóa hay quan điểm chính trị của những người không giống họ. Và đương nhiên là chúng sẽ chặn đứng trao đổi hàng hóa giữa các nước láng giềng.

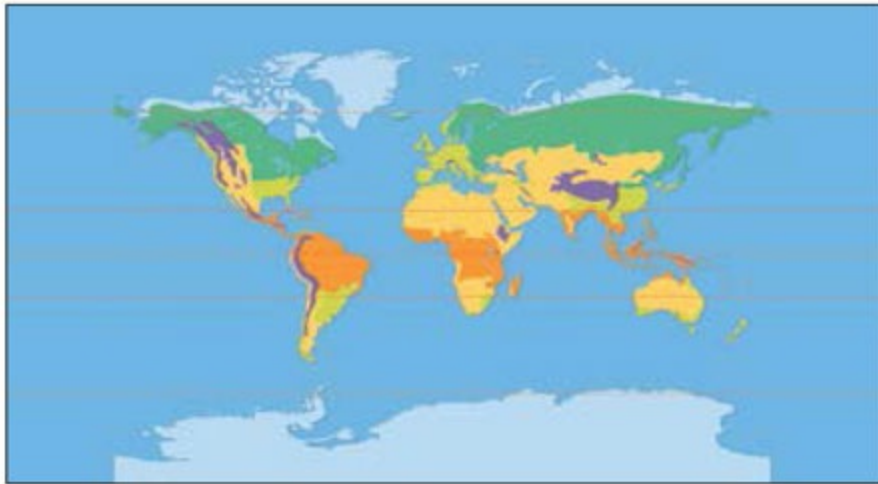

Một hàng rào dây thép gai giữa Israel và Palestine. Nguồn ảnh: Wikipedia

ẢNH HƯỞNG: Khí hậu

Khí hậu không hoàn toàn giống với thời tiết. Thời tiết là những gì xảy ra trong mỗi ngày. Nó bao gồm nhiệt độ, khả năng mưa, tốc độ gió, và một số yếu tố khác như áp suất không khí. Còn khí hậu là hệ thống thời tiết trong một thời gian dài.

ôn đới

nhiệt đới

hoang mạc

núi cao

hàn đới

vùng cực

CÁC ĐỚI KHÍ HẬU

Các vùng trên Trái Đất có khí hậu khác nhau gọi là các **đới**. Mỗi đới có một tên riêng. Ví dụ như nhiệt đới ở gần xích đạo, ít khi cực nóng hay cực lạnh. Ở đây nóng quanh năm, không giống như các vùng gần cực Bắc hay Nam.

THỜI VỤ

Khí hậu có thể ảnh hưởng đến kinh tế của một nước, nhất

là nếu nước đó dựa nhiều vào nông nghiệp. Nông dân cần thời tiết đến theo mùa để giúp mình trồng cây.

Nông dân bơm nước vào ruộng để cấy lúa sau những trận mưa gió mùa. Nguồn ảnh: Craig Hanson

Bão nhiệt đới và vòi rồng mang theo gió mạnh, lũ lụt.

Hạn hán làm chết mùa màng và cạn nguồn nước của mọi người.

Một cơn bão nhiệt đới nhìn từ vệ tinh.

Nguồn ảnh: Photobank gallery, vadim kozlovsky, NASA

THIÊN TAI

Nếu có **hạn hán**, nông nghiệp sẽ bị ảnh hưởng. Thiếu nước sẽ khiến cây còi cọc, lượng thu hoạch giảm sút. Thiếu thức ăn bán ở chợ, giá cả sẽ tăng. Thời tiết thay đổi bất thường còn gây ra sâu bệnh phá hại mùa màng, hoặc gió mùa, có khi hỏng cả một vụ thu hoạch.

BIẾN ĐỔI KHÍ HẬU

Ngày nay, các nhà khoa học đều nhất trí rằng Trái Đất đang nóng lên. Băng ở hai cực đang tan dần, mực nước biển dâng lên, và bão trở nên dữ dội hơn. Hạn hán cũng

Dùng nhiên liệu hóa thạch là góp phần tàn phá bầu khí quyển của Trái Đất. Nguồn ảnh: Dudarev Mikhail

ngày càng nghiêm trọng. Một số nhà khoa học còn nói rằng con người chính là nguyên nhân làm cho điều đó xảy ra. Hằng ngày chúng ta đốt xăng dầu, than đá - gọi chung là nhiên liệu hóa thạch - và khí thải từ đó tạo ra **hiệu ứng nhà kính** ngăn nhiệt từ Trái Đất thoát đi.

ẢNH HƯỞNG: Tài nguyên thiên nhiên

Một số nước có tài nguyên thiên nhiên như dầu khí, sắt hay than đá. Họ có thể khai thác lên từ dưới lòng đất, hoặc nếu tài nguyên là nhiệt hay nước, có thể dẫn tới nơi cần sử dụng, hoặc dùng chạy máy móc tại chỗ.

Vùng quê đẹp đẽ cũng là tài nguyên thiên nhiên, vừa dễ chịu cho dân địa phương, vừa thu hút khách du lịch khắp thế giới.

TÀI NGUYÊN LÀ SỨC MẠNH

Tuy nhiên, nước nào không có tài nguyên nếu muốn phát triển thì phải mua từ nước có. Mọi thứ không có, họ đều phải đi mua.

Rắc rối sẽ xảy ra nếu những nước có tài nguyên ra giá cao mới chịu bán. Họ muốn đẩy giá lên để phát triển kinh tế nước mình, nhưng sẽ gây hại cho các nước cần dùng đến nguồn tài nguyên này.

Rừng cây cho gỗ xây dựng nhưng có thể bị đốn sạch rất chóng.

Có thể khai thác năng lượng từ sức gió.

Nước là thứ thiết yếu cho các gia đình, doanh nghiệp và nông trại.

Và sức nóng của mặt trời cũng có thể chuyển hóa thành năng lượng.

Khai thác kim loại và khoáng sản bằng cách đào mỏ xuyên qua đá.

Một vài dạng năng lượng có sẵn trong tự nhiên: Hơi nước nóng thổi lên từ lòng đất ở Iceland.

Nguồn ảnh: guentermanaus, Colin Stitt, Przemek Tokar, NCG, Mona Makela, Corepics VOF

TÔI CÓ NHIỀU LẮM

Na Uy có nhiều dầu mỏ và khí thiên nhiên đến mức họ xuất khẩu tận 50% ra nước ngoài. Xuất khẩu dầu khí chiếm 1/4 tài sản của Na Uy, dân số lại chỉ có 5 triệu người, nên ai cũng giàu có. Ở đó giàu tới mức các trang trại bò sữa đều có hệ thống sưởi ấm cho bò vào mùa đông!

TÔI CHẴNG CÓ GÌ

Trái lại, ở Hy Lạp có rất ít tài nguyên thiên nhiên. Họ có sản phẩm nông nghiệp như dầu ô liu và cá. Và cũng chỉ đủ dùng cho 11 triệu người trong nước. Vì thế, Hy Lạp phải trả tiền nhập khẩu các hàng hóa khác và năng lượng. Kết quả là Hy Lạp đang nợ các nước khác rất nhiều.

ẢNH HƯỞNG: Tài nguyên thiên nhiên: DẦU MỎ

Ngành công nghiệp lớn nhất và thịnh vượng nhất thế giới chính là ngành sản xuất dầu. Sản xuất dầu bao gồm bơm từ dưới đất lên, **tinh chế** hay lọc cho sạch, mang đi khắp nơi qua ống dẫn hoặc các tàu chở dầu chuyên dụng, và bán cho các tổ chức hay cá nhân cần dùng.

AI CẦN DẦU?

Ai cũng cần dầu! Hẳn là trong nhà bạn cũng dùng đến dầu - cả trăm lần một ngày ấy! Tất cả những gì bằng nhựa đều vốn là dầu, từ cái vỏ bút bi cho đến cốc nhựa hay túi ni lông đi chợ.

Dầu cũng có mặt trong chất bảo quản thức ăn, xà phòng, kem kháng khuẩn. Ngoài ra, dầu còn có trong phân bón, sơn xịt, keo dán và dây phơi quần áo. Và xe của bố mẹ bạn không chạy nổi nếu thiếu xăng - cũng là dầu.

TẠI SAO DẦU ĐẮT?

Dầu là một nguồn **năng lượng không tái sinh**. Có nghĩa là đến một ngày ta sẽ dùng hết sạch. Và chính vì thế mà dầu rất quý giá. Mà quý giá thì đắt tiền!

Trái Đất cho chúng ta rất nhiều tài nguyên thiên nhiên để dùng làm năng lượng.

Trong thời hiện đại, chúng

ta dùng nhiều nhất là các loại nhiên liệu hóa thạch - than đá, xăng (dầu thô) và khí thiên nhiên.

Dầu tinh chế nằm trong những bể chứa khổng lồ, đợi chờ đi khắp mọi nơi. Nguồn ảnh: Teun van den Dries

Dầu mỏ vốn xưa kia là cây cối và những động vật nhỏ tí sống trong nước, vào tầm 300 đến 400 triệu năm trước. Qua hàng triệu năm, xác chúng bị chôn vùi trong cát và phù sa. Sức nóng và sức ép dần biến chúng thành dầu mỏ. Vậy nên nguồn dầu mỏ mà chúng ta đang dùng không có cách nào “làm lại” được.

Dầu thô bơm lên từ dưới lòng đất được đem đến nhà máy lọc dầu để làm sạch đá vụn và tạp chất. Nguồn ảnh: Zacarias Pereira da Mata

BÈ LỬ NGỒN XĂNG

Dầu vốn đã được dùng làm nhiên liệu suốt hàng ngàn năm. Nhưng khi ô tô được sản xuất hàng loạt vào thế kỷ 20, dầu mới được chế biến thành xăng cho xe chạy. Bây giờ xăng là sản phẩm chính từ dầu.

Ô tô là kẻ uống xăng dầu nhiều nhất. Nguồn ảnh: Aaron Kohr

NHỮNG NHÀ KHAI THÁC

Nước nào lấy được nhiều dầu nhất mà vẫn có nguồn dự trữ lớn nhất?

- ★ Nga
- ★ Ả Rập
- ★ Mỹ
- ★ Iran
- ★ Trung Quốc
- ★ Canada
- ★ Iraq

- ★ Các tiểu vương quốc Ả Rập thống nhất (UAE)
- ★ Mexico
- ★ Kuwait

LÀM GIÀU TỪ DẦU!

Dầu là hàng hóa đắt nhất trên thị trường thế giới. Vậy nước nào kiếm được nhiều tiền nhất nhờ xuất khẩu dầu?

- ★ Qatar
- ★ Kuwait
- ★ UAE
- ★ Turkmenistan
- ★ Venezuela
- ★ Ả Rập Xê Út
- ★ Canada
- ★ Libi
- ★ Brunei
- ★ Iraq

ẢNH HƯỞNG: Các nước láng giềng

HÒA BÌNH

Một trong những nguyên nhân cản trở các nước lớn mạnh là xung đột, đặc biệt là chiến tranh. Chiến tranh không chỉ tàn phá đất nước mà còn khiến nước ấy không xây dựng gì được. Các nước luôn cần hòa bình dài lâu để hợp tác buôn bán với nhau, như vậy mới tăng trưởng và phát triển được.

ĐỒNG MINH

Đồng minh nghĩa là bạn. Các nước đồng minh buôn bán với nhau và giúp nhau phát triển kinh tế, bằng cách giảm **thuế quan** để trao đổi hàng hóa dễ dàng hơn.

CHIẾN TRANH TỔN KÉM LẮM

Một trong những thảm họa lớn nhất năm 2000 là cuộc chiến giữa hai nước láng giềng ở Đông Phi, Ethiopia và Eritrea. Hàng triệu đô la đã mất cho quân đội, trong khi đáng lẽ có thể dùng xóa đói giảm nghèo. Ước tính cuộc chiến này đã tốn khoảng 1 triệu đô la mỗi ngày.

HỢP TÁC

Một số nước cảm thấy tốt hơn là hợp tác cùng phát triển. Họ có thể lập ra các liên minh dùng chung một đồng tiền. Các nước trong liên minh dễ dàng qua biên giới nhau và **xuất nhập khẩu** cũng dễ hơn.

ẢNH HƯỞNG: Dân số

Tổng số người sống trong một nước được gọi là **dân số**. Ở hầu hết các nước, mỗi trẻ em đều được khai sinh và mỗi người mất đều được khai tử, để cho số liệu về dân số nói chung là chính xác.

LÚC CAO LÚC THẤP

Dân số thế giới là tổng số người đang sống trên Trái Đất. Năm 2015, con số đó là hơn 7,2 tỷ người. Con số này đã tăng đều từ thế kỷ 14 và tăng mạnh trong thập niên 50, 60 của thế kỷ 20. Nhưng kể từ năm 1963, tỷ lệ tăng đã chậm lại. Tuy nhiên mỗi lo vẫn còn đó là Trái Đất sẽ không đủ nước, thức ăn và năng lượng cho tất cả mọi người.

HƠN MỘT TỶ...

Trung Quốc từng lo rằng dân số nước mình đang tăng quá nhanh. Vì thế năm 1979, họ ra luật cấm mỗi cặp vợ chồng có quá một con. Khoảng 1/3 dân số được hưởng ngoại lệ, nhưng hầu hết mọi người sẽ chịu phạt nặng nếu không tuân theo luật. Bây giờ luật này đã được nới lỏng, thêm nhiều người được phép sinh con

thứ hai. Nhưng đang nào tỷ lệ sinh ở Trung Quốc cũng đang giảm bớt, vì có thêm nhiều phụ nữ được quyết định cuộc sống của mình.

THẾ GIỚI TRẺ

Một phần tư dân số thế giới hiện nay dưới 15 tuổi. Sau 10 năm nữa, họ sẽ trở thành lực lượng lao động chính. Nhưng khi đó trên thế giới sẽ có quá nhiều người chẳng - hay là không đủ?

Trẻ sơ sinh trong bệnh viện. Nguồn ảnh: Anatoly Tipliyashin

Số con trong gia đình đang giảm đi trên toàn thế giới, vì tiêu chuẩn sống cao hơn và cơ hội việc làm cho phụ nữ tốt hơn. Ở Nhật Bản chẳng hạn, đây là một vấn đề lớn. Trong 3 năm liền, tỷ lệ sinh ở Nhật Bản rất thấp, không bù được số người mất. Người già đông hơn giới trẻ rất nhiều. Chẳng mấy chốc lượng người lao động và **người tiêu dùng** sẽ không đủ để giữ cho nền kinh tế chạy tốt.

Dân số trẻ và đông là dấu hiệu tích cực cho nền kinh tế. Nguồn ảnh: The FinalMiracle

Chi phí chăm sóc người già được lấy từ nguồn thuế của lực lượng lao động trẻ.

Nguồn ảnh: iofoto

NHỮNG NƯỚC ĐÔNG DÂN SỐ

(ước tính 2014 của worldometers.info)

★ Trung Quốc 1.393.783.836

★ Ấn Độ 1.267.401.849

★ Mỹ 322.583.006

- ★ Indonesia 252.812.245
- ★ Brazil 202.033.670
- ★ Pakistan 185.132.926
- ★ Nigeria 178.516.904
- ★ Bangladesh 158.512.570
- ★ Nga 142.467.651
- ★ Nhật Bản 126.999.808

ẢNH HƯỞNG: Lao động

Nền kinh tế ở hầu hết các nước hoạt động được là nhờ **lực lượng lao động**. Từ này chỉ những người sống và làm việc trong một nước, cùng kỹ năng và nghề nghiệp họ làm để kiếm tiền.

LỰC LƯỢNG LAO ĐỘNG

Ở nhiều nước, mọi người đi làm ngay khi rời ghế nhà trường phổ thông, đại học hay dạy nghề, cho tới khi đến tuổi nghỉ hưu. Họ làm việc trong khoảng 40 năm, rồi nghỉ và tận hưởng tuổi già.

Sau khi đã được đào tạo tốt, người lao động đem kỹ năng dùng vào nhiều việc làm khác nhau. Nếu các công ty làm ăn thuận lợi và mở rộng, sẽ càng có nhiều người có việc làm. Tiền họ kiếm được sẽ lại đem mua sắm. Cứ thế, tiền luân chuyển giữa các cửa hàng, văn phòng và nhà máy, tạo nên một nền kinh tế năng động.

ĐÀO TẠO

Sau khi rời trường phổ thông, hầu như ai cũng cần đào tạo thêm thì mới làm được một nghề nào đó. Có thể phải mất nhiều năm người ấy mới được đào tạo xong để đóng góp cho xã hội.

ĐẠO ĐỨC NGHỀ NGHIỆP

Một số nước nổi tiếng là có công nhân chăm chỉ. Họ làm việc vì chính mình và vì đất nước. Chúng ta nói rằng họ có **đạo đức nghề nghiệp**. Các nước có đạo đức nghề nghiệp tốt thường sẽ tăng trưởng rất nhanh.

THỊ TRƯỜNG LAO ĐỘNG

Có những nước lực lượng lao động đông đảo nhưng lại không có kỹ năng cần thiết, hoặc sống xa nơi có việc làm, hoặc không muốn làm những việc đang cần người.

Các thành phố thu hút lực lượng lao động lớn và thị trường lao động hoạt động tự do. Nguồn ảnh: JuliusKielaitis

Vì thế cần có **thị trường lao động**, tức quá trình gặp gỡ và thỏa thuận giữa **người lao động** (là người muốn làm việc) và **nhà tuyển dụng** (là người đang cần họ làm việc). Hai bên đi đến đồng ý về công việc, địa điểm, thời gian làm việc, lương thưởng...

RẺ HƠN – NHANH HƠN

Nhiều nước lại không có đủ người làm một công việc nào đó. Có thể là một việc rất buồn tẻ và lặp đi lặp lại. Hay là lương không cao lắm.

Một số việc cần cả một nhóm với những kỹ năng khác nhau. Nguồn ảnh: BartlomiejMagierowski

Vậy nên nhà tuyển dụng phải nhập khẩu lao động từ các nước khác để bù vào. Hoặc họ thuê người làm ở nước ngoài và nhập khẩu sản phẩm làm xong.

LAO ĐỘNG TRẺ EM

Có một sự thật đáng buồn là ở vài nước, nhiều trẻ em được đi học rất ít hoặc bỏ học hoàn toàn. Các em được thuê làm những công việc chân tay, đôi khi còn nguy hiểm, ngày làm việc kéo dài và tiền công rẻ mạt. **Lao động trẻ em** là một vấn nạn

Trẻ em phải làm công việc nhàm chán nhiều giờ liền mà lại nhận tiền công rẻ mạt. Nguồn ảnh: paul prescott

lớn của thế giới. Hiện đang có hơn 150 triệu trẻ em trong lứa tuổi từ 5 đến 14 phải làm việc mà không được đến trường.

ẢNH HƯỞNG: Công nghệ

Thật dễ quên đi rằng chiếc máy tính ta dùng hằng ngày chỉ mới có ít lâu nay. Thời ông bà bạn vẫn còn phải xem truyền hình qua ti vi đen trắng to như cái hộp. Bạn mà bị bắt xem cái hộp ấy thì phát điên lên mất!

LIÊN LẠC

Các công cụ liên lạc hiện nay ta có chỉ mới xuất hiện gần đây. Chỉ tầm vài trăm năm trước, nếu muốn nói chuyện với ai đó, bạn còn phải viết thư. Muốn biết được những gì đang xảy ra khắp nơi, bạn chỉ có cách buôn chuyện hay đọc báo - đấy là nếu bạn biết đọc. Nhưng khi điện được tìm ra, mọi thứ đã bắt đầu thay đổi.

Trong thế giới công nghệ cao hiện đại, người ta gặp nhau chỉ cần một nút bấm. Điều này đã thay đổi cách làm việc của mọi người và cách kiếm tiền của các quốc gia.

Công nhân lắp ráp thiết bị công nghệ cao. Nguồn ảnh: BartlomiejMagierowski

Công nghệ không gian mở ra các phương pháp liên lạc mới. Nguồn ảnh: Paulo Afonso

Máy tính dựng tòa nhà bằng “ảnh toàn ký” cho các kiến trúc sư. Nguồn ảnh: wavebreakmedia

BẮT KỊP

Các nước đi đầu trong cuộc cách mạng công nghệ đều giàu lên nhiều. Đó là vì trên khắp thế giới, nhu cầu dành cho những sản phẩm công nghệ như điện thoại di động hay máy tính luôn rất cao. Một số nước châu Á hiện đang đứng đầu thế giới về sản xuất đồ công nghệ. Chiếc điện thoại bạn mua ở đâu phố chắc hẳn đã được làm ra ở Trung Quốc, Hàn Quốc hay Nhật Bản.

TỤT LẠI

Các nước không có nền tảng công nghệ thường phải chịu thua thiệt. Họ phải nhập khẩu những thiết bị này, nghĩa là tiền sẽ chạy từ túi họ sang các nước sản xuất. Nay đang là giai đoạn có sự thay đổi lớn trong cách ta liên lạc, nên cách đào tạo nghề cũng thay đổi theo. Các nước chú trọng đào tạo về công nghệ cao sẽ tạo ra lực lượng lao động có ích cho ngành công nghệ. Những nước còn lại sẽ tụt lại đằng sau.

KHẢ NĂNG SÁNG TẠO

Mọi phát minh đều đến từ bộ óc của những người cực kỳ sáng tạo. Chính óc sáng tạo đã sinh ra mọi ý tưởng.

Ngày nay, trong một thế giới mà các công ty đều cạnh tranh và ganh đua khốc liệt, ai có khả năng nhìn vấn đề theo cách mới - có khả năng thoát khỏi lối mòn - sẽ được chào đón ở các công ty sáng tạo.

Sáng tạo luôn đi theo kiến thức. Nếu bạn hiểu biết nhiều về khoa học, hay toán, hay địa lý, hay kinh tế - bất kỳ môn

nào bạn chọn - thì tuyệt quá: bạn rất có thể trở thành nhà phát minh trong tương lai.

ẢNH HƯỞNG: Công nghiệp

Công nghiệp thường có nghĩa là chế tạo, tức là làm ra hàng hóa. Trong thế kỷ 18 và 19, nhiều phát minh đã giúp sản xuất hàng hóa hàng loạt với chi phí rẻ. Các nhà máy liên tục mọc lên, nước nào đi theo hướng công nghiệp hóa thì đều giàu lên nhanh chóng.

SẢN XUẤT HÀNG HÓA

Sản xuất hàng hóa giúp đem lại việc làm cho người dân một nước. Nếu sản phẩm có chất lượng tốt, nước đó sẽ được tiếng thơm khi bán hàng trong nước và ở nước ngoài. Sản xuất cũng giúp tiền tủa đi khắp nơi, vì công nhân sẽ tiêu tiền lương vào hàng hóa và dịch vụ khác.

Bằng chuyển tự động đưa hàng hóa từ quy trình này sang quy trình khác. Nguồn ảnh: 06photo

NHỮNG NGUYÊN LIỆU CƠ BẢN

Sản xuất hàng hóa giúp đem lại việc làm cho người dân một nước. Nếu sản phẩm có chất lượng tốt, nước đó sẽ được tiếng thơm khi bán hàng trong nước và ở nước ngoài. Sản xuất cũng giúp tiền tủa đi khắp nơi, vì công nhân sẽ tiêu tiền lương vào hàng hóa và dịch vụ khác.

CHUYÊN MÔN HÓA

Nếu có nguyên liệu thô và lực lượng lao động thích hợp, các nước có thể chuyên môn hóa sản xuất một mặt hàng nào đó.

Ở Mỹ, công nghiệp ô tô là một ngành chuyên môn hóa. Các công ty như Ford và General Motors làm ra ô tô cho thị trường Mỹ và bán ra nước ngoài nữa. Tới nay thì cả Nhật Bản và Hàn Quốc cũng đều có tên tuổi trong ngành ô tô. Mọi người trên khắp thế giới đều đi xe do các nước này sản xuất.

Ở Anh, không còn các “tay chơi” lớn trong ngành chế tạo xe nữa. Thay vào đó là các nhà sản xuất nhỏ, họ chuyên môn hóa về xe thể thao và các loại xe nhỏ khác.

DU LỊCH

Nước nào có thiên nhiên đẹp đẽ hay các thành phố và thị trấn cổ, các di tích lịch sử hay các địa điểm thú vị, sẽ được nhiều khách nước ngoài đến thăm. Ai cũng thích tới những nơi mới lạ và xem người

ở đó sống như thế nào.

Khách du lịch nước ngoài cần chỗ ở. Họ cần đồ ăn và xe cộ đi lại. Họ trả tiền khi đi thăm thú khắp nơi. Họ tiêu tiền của mình ở nước của BẠN. Đây được gọi là ngành công nghiệp du lịch, và có những nước, ngành này đúng là con ngỗng đẻ trứng vàng!

ẢNH HƯỞNG: Dịch vụ

Ngoài việc làm ra sản phẩm để bán, nền kinh tế cũng cần cung cấp các dịch vụ ngân hàng, bảo hiểm, y tế hay pháp luật cho mọi người. Sản phẩm của ngành dịch vụ không dễ mà nhìn thấy, nhưng cũng hái ra tiền chẳng kém gì sản phẩm vật chất.

CÁC NƯỚC PHÁT TRIỂN

Ngành dịch vụ thường mạnh nhất ở các nước phát triển như Mỹ, Anh cùng các nước châu Âu khác, hoặc châu Á như Singapore và Hàn Quốc. Họ đều có nền kinh tế mạnh, giáo dục tốt và đội ngũ lao động được đào tạo cẩn thận.

MỘT KHU VỰC NGÀY MỘT LỚN

Khu vực dịch vụ đã lớn lên không ngừng trong một thế kỷ gần đây. Ở Mỹ, nó chiếm một nửa GDP vào năm 1929. Năm mươi năm sau nó chiếm hơn 2/3 và tới năm 1993 đã chiếm hơn 3/4. Ngành dịch vụ hiện đang chiếm 3/5 tổng thu nhập toàn thế giới.

CƠ KHÍ HÓA

Một lý do khiến ngành dịch vụ mạnh lên là do sản xuất ngày càng được cơ khí hóa. Ngày nay, hầu hết các việc là do máy móc làm chứ không phải con người. Sản xuất cần ít người hơn, nên người ta chú ý hơn tới các nghề dịch vụ như phân phối, quảng cáo, quản lý và tài chính.

VIỆC VĂN PHÒNG

Càng lúc các chính phủ càng phình ra, nên họ càng cần lấy thêm người. Các công chức làm cho chính phủ cũng nằm trong ngành dịch vụ. Và tất nhiên, còn có rất nhiều người làm việc văn phòng trong rất nhiều ngành dịch vụ khác nhau.

NGÀNH DỊCH VỤ

Dưới đây là một số ngành dịch vụ hàng đầu trên thế giới:

Quảng cáo

Chăm sóc trẻ em

Giải trí

Tài chính

Y tế

Nhà hàng khách sạn

Bảo hiểm

Luật sư, cố vấn pháp luật

Marketing và bán hàng

Dịch vụ trên mạng

Du lịch

Vận chuyển

ẢNH HƯỞNG: Nông nghiệp

Làm ruộng và trồng trọt đều thuộc về một ngành rất quan trọng tên là nông nghiệp. Trước đây, đây là ngành quan trọng nhất vì nó cung cấp lương thực cho cả nước và phần dư thừa còn có thể đổi lấy nhiều thứ khác. Ngày nay có ít người làm nông nghiệp hơn, nhưng nó vẫn là một ngành quan trọng không kém gì lúc trước.

TỰ SẢN TỰ TIÊU

Tự sản tự tiêu có nghĩa là bạn nuôi trồng để cho mình sử dụng. Một trang trại tự sản tự tiêu chỉ trồng loại lương thực và chăn nuôi con vật mà họ cần. Có ít, hay thậm chí là không có phần dư thừa để đem bán ra ngoài.

Tuy nhiên, vẫn có nhiều nông dân cố gắng đem chút nông phẩm thừa đổi lấy các thứ họ không trồng được như đường, quần áo hay mái tôn. Phần lớn nông dân tự sản tự tiêu là người ở các nước nghèo hay đang phát triển ở châu Phi và châu Á.

DƯ THỪA

Khi làm nông chủ yếu để bán, đôi khi người nông dân lại trồng quá nhiều không bán hết. Đây gọi là **dư thừa**. Chắc bạn sẽ nghĩ tốt nhất là bỏ dư hay gạo thừa thì đem cho những nước còn nạn đói? Nhưng làm thế sẽ khiến giá chung của bơ hay gạo trên thị trường hạ xuống, và chính người nông dân cũng được ít lợi nhuận.

Vậy số thừa ra để làm gì? Đôi khi người ta cứ chất đống rồi bỏ mặc cho tới lúc hỏng. Đôi khi thì bị bán phá giá, tức là bán rẻ như cho.

Những cánh đồng lớn cho rất nhiều dầu cải. Nguồn ảnh: Henry Nowick

Lúa mì dư thừa bị chất đống. Nguồn ảnh: PavelSvoboda

TRỢ GIÁ

Đôi khi, chính phủ giúp nông dân bằng cách **trợ giá**. Trợ giá là giúp đỡ về mặt tiền bạc. Có thể dưới dạng trả tiền trực tiếp, giảm thuế, hay tính rẻ một số thứ cần cho sản xuất như nước chẳng hạn.

Tiền bán một mẻ lưới nhỏ phải nuôi cả gia đình. Nguồn ảnh: JeremyRichards

Phương thức trồng trọt truyền thống. Nguồn ảnh: JeremyRichards

THƯƠNG MẠI CÔNG BẰNG

Thương mại công bằng là chính sách hỗ trợ nông dân nghèo ở các

nước đang phát triển. Làm thế để đảm bảo rằng những người làm ra sản phẩm bán ra nước ngoài không bị bóc lột hay thua thiệt vì các hàng rào thuế hoặc cạnh tranh không lành mạnh. Ngành trồng cà phê và chuối là ví dụ điển hình.

Hàng hóa được vận chuyển bằng sức người. Nguồn ảnh: Charlie Edward

Không may, các nước phát triển vẫn gây khó dễ cho những nông dân nghèo muốn cạnh tranh. Họ đòi phải có bằng chứng là mọi hàng hóa đều có chất lượng tốt, và đôi khi việc đó rất khó.

Thực phẩm dư thừa bán ở chợ. Nguồn ảnh: JeremyRichards

Xuất nhập khẩu

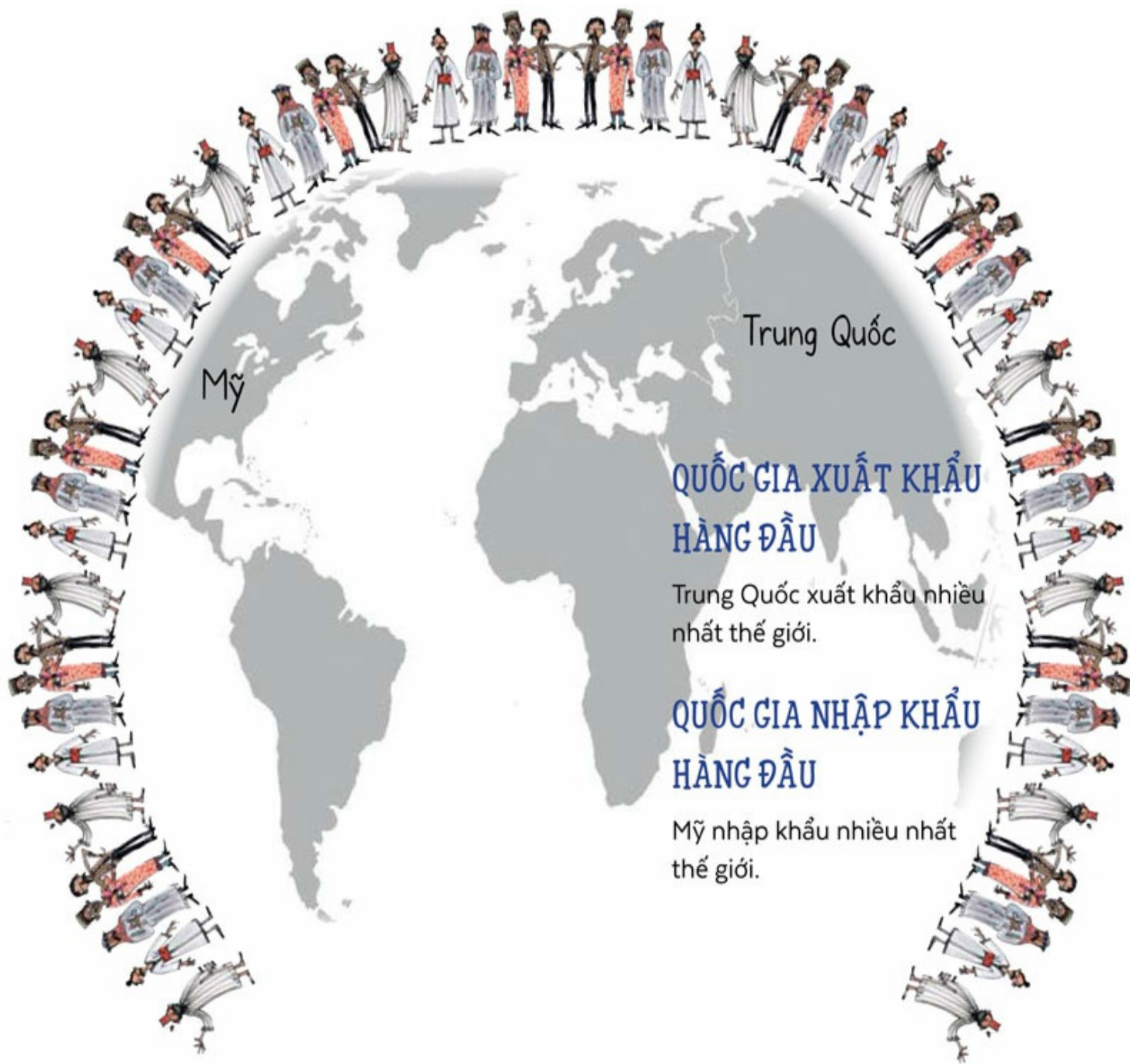
Hầu hết các nước thường tập trung vào các sản phẩm và dịch vụ mình làm tốt hơn hoặc rẻ hơn nước khác. Nếu làm ra nhiều hơn trong nước cần đến, họ có thể trao đổi phần dư thừa với nước ngoài.

XUẤT KHẨU

Xuất khẩu là bán hàng hóa và dịch vụ trong nước cho các công ty hoặc chính phủ nước ngoài. Xuất khẩu được nhiều hàng hóa sẽ đem tiền về cho đất nước và khiến nước đó trở nên giàu có.

NHẬP KHẨU

Nhập khẩu là mang hàng hóa và dịch vụ từ nước khác về bán ở nước mình. Nước nhập khẩu sẽ tốn tiền vì các công ty mang hàng về phải trả tiền cho chúng. Tức là, tiền đi ra khỏi đất nước.

CÁN CÂN THƯƠNG MẠI

Cán cân thương mại của một nước cho biết lượng hàng nước đó bán ra ngoài và mua vào từ nước ngoài.

Hiệu giữa hai con số này gọi là **chênh lệch thương mại**.

Tuy nhiên, hầu hết các nước đều không muốn lượng mua và bán chênh lệch nhau nhiều quá. Họ cố gắng giữ hai bàn cân xuất - nhập được thăng bằng. Vậy nên nếu thấy xuất khẩu nhiều,

họ thường cố tăng nhập khẩu.

Điều tiết!

Nhiều người nghĩ rằng chính phủ không nên can thiệp quá nhiều vào nền kinh tế. Họ tin rằng các doanh nghiệp biết rõ mình đang làm gì và biết phải làm ra tiền bằng cách nào.

BÁN MUA TÙY Ý

Những người ủng hộ **thị trường tự do** cho rằng nếu chính phủ can thiệp quá nhiều thì sẽ không tốt cho doanh nghiệp. Chủ doanh nghiệp cần được quyết định xem nên trả cho công nhân bao nhiêu, hay xuất khẩu bao nhiêu - tóm lại là cần được quyết định cách điều hành doanh nghiệp của mình.

Họ nói rằng các doanh nhân sẽ mất đi động lực phát triển doanh nghiệp nếu không có được lợi nhuận tối đa.

KIỂM SOÁT THƯƠNG MẠI

Những người khác lại tin rằng chính phủ can thiệp là việc cần thiết và có ích.

Khi đó, chính phủ đặt ra các luật mà doanh nghiệp phải nghe theo. Ví dụ như các quy định có lợi cho doanh nghiệp trong nước và cản trở nước ngoài vào chiếm thị trường. Họ tạo ra các hàng rào để cản đường cạnh tranh. Đó gọi là hàng rào thương mại, hay hàng rào mậu dịch.

HÀNG RÀO

Hàng rào thương mại là tất cả những gì cản đường buôn bán giữa các nước. Chẳng hạn như:

Thuế quan là loại thuế đặc biệt đánh vào hàng hóa nhập khẩu làm chúng đắt hơn. Thuế này giúp cho hàng nội địa rẻ hơn hàng nhập khẩu.

Hạn ngạch là giới hạn lượng hàng hóa được phép nhập khẩu vào một nước trong một khoảng thời gian. Tất nhiên là các công ty trong nước không có giới hạn nào.

Tiêu chuẩn chất lượng cũng có thể là rào cản thương mại. Chẳng hạn, một số nước không cho nhập thịt bò hay lúa mì biến đổi gen. Vì thế nông dân trong nước cũng không phải cạnh tranh với nước ngoài.

Xem thêm tập 4: Tiền của thế giới nhé.

CHÍNH PHỦ ỔN ĐỊNH

Ở một số nước, chính phủ thay đổi thường xuyên. Một số nước khác thì chính phủ làm theo nhiệm kỳ cố định, thường là 4 năm.

 Nếu chính phủ giúp điều hành nền kinh tế, thì thay đổi chính phủ liên tục sẽ rất có hại. Chính phủ mới có thể ban hành đạo luật và quy định mới, ngay khi các doanh nghiệp vừa quen với quy định cũ. Vậy nên một chính phủ ổn định, làm việc đến hết nhiệm kỳ đã định của mình sẽ tốt hơn cho việc kinh doanh.

Vai trò của bạn

Dù bạn sống ở nước nào thì ai cũng chờ đợi bạn sẽ đóng góp cho nền kinh tế khi lớn lên. Dù có làm nghề gì - luật sư, y tá, lái taxi hay gì khác - bạn cũng sẽ giúp một tay khiến nước mình thêm giàu có.

ĐI HỌC

Mọi thứ bắt đầu từ việc học của bạn. Hầu hết trẻ em ở các nước phát triển đều được đi học miễn phí cho đến hết cấp 2. Chính phủ quản lý hệ thống giáo dục để đảm bảo giới trẻ có đủ kỹ năng cơ bản vào đời, như là đọc chữ, làm toán.

Học lên cao nữa, sinh viên sẽ được trang bị kiến thức chuyên sâu hơn. Bạn có thể tới trường đại học hay cao đẳng học làm kỹ sư bác sĩ, hoặc trường dạy nghề để thành một người thợ giỏi.

CHỌN NGHỀ

Bạn có thể đã giỏi môn học nào đó ngay từ lúc nhỏ, hướng bạn theo một ngành nghề cụ thể. Chẳng hạn, nếu học giỏi toán, bạn có thể muốn làm giáo viên, hoặc học chuyên ngành vật lý rồi nghiên cứu thiên văn. Còn nếu không biết nên chọn ngành nào, luôn có những thầy cô hướng nghiệp ở trường sẵn sàng giúp bạn.

ĐÀO TẠO NGHỀ

Không phải cứ ra trường là bạn đã học xong đâu. Nơi làm việc sẽ còn đào tạo thêm cho bạn vài kỹ năng đặc biệt khác nữa. Có công ty còn cho bạn thực tập để học việc. Một số trung tâm cũng mở các khóa đào tạo để bạn rèn những kỹ năng cơ bản.

ĐỊA ĐIỂM

Ở nhiều nước, một số ngành nghề đặc biệt thường tập trung ở nơi nào đó. Chẳng hạn, Thung lũng Silicon thuộc bang California ở Mỹ là một trung tâm công nghệ lớn. Trung tâm tài chính lớn của London được gọi là “khu City”. Nếu muốn làm đúng việc mình đã học, có thể bạn sẽ phải chuyển tới nơi có việc đó.

Ngày nay, người dân đã năng động hơn rất nhiều, họ sẵn sàng đi tới nơi nào cần đến mình. Điều này có ích cho nền kinh tế, mặc dù có nhiều người nghĩ rằng nơi này thành đạt thì sẽ có nơi khác thất bại, và rằng cơ hội việc làm cần được phân bố đều cho mọi nơi.

BẠN CŨNG ĐÓNG GÓP

Khi làm việc là bạn đang đóng góp cho nền kinh tế. Bạn đóng góp thông qua thuế mà bạn đóng và tiền mà bạn tiêu. Dù mua xe mới, nhà mới hay đồ ăn, thì bạn cũng đang đưa tiền vào nền kinh tế để giúp người khác giàu lên và đến lượt họ cũng có dịp đóng góp.

Bất kể bạn làm việc gì, hay kiếm được bao nhiêu - có làm việc là bạn có giúp cho nền kinh tế thêm phát triển và đất nước thêm thịnh vượng.

Cùng thảo luận nào

ĐÁNH THUẾ CÓ CÔNG BẰNG KHÔNG?

Nước nào cũng cần có tiền, nên hầu hết sẽ đánh thuế vào người ở tuổi lao động. Mỗi nước khác nhau lại yêu cầu đóng thuế khác nhau. Và thường thì ai kiếm được càng nhiều sẽ phải đóng càng nhiều.

Có công bằng không khi người giàu chịu thuế cao hơn người thu nhập thấp? Hay mọi người nên đóng thuế như nhau bất kể kiếm được bao nhiêu?

IN TIỀN

In tiền có giải quyết được những rắc rối tài chính không? Các nước đều tự in lấy tiền của mình. Họ muốn in bao nhiêu cũng được. Tại sao những nước gặp khó khăn không in thêm tiền là xong?

LẠM PHÁT CÓ PHẢI LÀ ĐIỀU XẤU KHÔNG?

Lạm phát có nghĩa là giá tăng. Một vài nhà kinh tế cho rằng lạm phát một chút thì cũng không sao cả. Một số khác thì nói rằng cần phải làm sao cho lạm phát thấp hoặc không có tí nào. Tại sao lạm phát lại được coi là không tốt cho nền kinh tế?

CÓ THỂ CHẤP NHẬN LAO ĐỘNG TRẺ EM KHÔNG?

Ở một số nước, người ta để cho trẻ em làm việc trong thời gian dài mà lương rất thấp. Điều này sẽ giúp giảm chi phí, khiến sản phẩm cạnh tranh tốt hơn và phát triển nền kinh tế. Nhưng liệu có thể chấp nhận lao động trẻ em dù ở bất cứ đâu không?

BẠN SẼ LÀM NGHỀ GÌ TRONG TƯƠNG LAI?

Thế giới vẫn luôn đổi thay từng ngày - và ngày nay còn nhanh hơn bao giờ hết. Những việc ông bà bạn từng làm 50 năm trước thì hiện có thể không còn nữa. Nền giáo dục làm cách nào giúp bạn chọn việc làm tương lai, và làm sao bạn biết vài năm nữa nghề đó có còn hay không? Có phải tốt nhất là tạo điều kiện cho bạn dễ đào tạo lại?

ĐỒNG TIỀN NƯỚC BẠN NHƯ THỂ NÀO?

Bạn có thể vẽ mẫu đẹp hơn nữa không? Nếu được chọn, bạn sẽ cho ảnh ai lên đó? Tô màu gì và vẽ hình gì?

NƯỚC BẠN XUẤT KHẨU GÌ?

Xuất khẩu hàng hóa hay dịch vụ có thể giúp nền kinh tế đất nước lớn mạnh. Nước nào làm ra hàng hóa tốn ít tiền hơn sẽ bán chạy hơn. Nhưng lại có mặt trái là lương thấp và điều kiện làm việc kém. Đó có phải là cách nên làm? Nước bạn xuất khẩu mặt hàng gì?

ẢNH HƯỞNG: Giáo dục

TRƯỜNG HỌC

Từ khi bạn đến tuổi đi học, bố mẹ đã cố gắng lo cho bạn được giáo dục tốt nhất. Họ biết rằng càng được giáo dục tốt thì bạn càng dễ kiếm được

Giáo dục mầm non cũng quan trọng. Nguồn ảnh: falk

việc làm tốt và có cuộc sống đủ đầy.

BIẾT CHỮ

Biết chữ là biết đọc biết viết. Mỗi nước trên thế giới đều cố gắng sao cho người dân đều được học hành, mỗi cá nhân đều ngày càng hiểu biết và đạt được mục đích trong cuộc sống. Ở các nước công nghiệp, tỷ lệ người biết chữ thường rất cao,

Nhiều trẻ em đến trường từ 10 đến 12 năm. Nguồn ảnh: shutterstock

riêng ở Na Uy lên tới 100%. Tỷ lệ biết chữ thấp sẽ kìm hãm đất nước - ở Afghanistan, 43% đàn ông biết chữ nhưng phụ nữ chỉ có 12,6%. Vì thế các bà mẹ khó giúp đỡ và khuyến khích con học tập.

NGƯỜI NHIỀU NGƯỜI ÍT

Bạn càng kiếm được nhiều tiền, thì nước bạn càng phát triển. Nước nào có càng nhiều người giỏi kiếm tiền như kỹ sư, lập trình viên máy tính, bác sĩ, vân vân, thì GDP nước đó càng cao.

Sinh viên đại học nhận bằng tốt nghiệp. Nguồn ảnh: michaeljung

Còn nước nào hầu hết mọi người chỉ học xong tiểu học và kinh tế chủ yếu dựa vào nông nghiệp gia đình thì thường có GDP thấp hơn.

